

Els últims gironins de Filipines

El juny de 1898, Pere Planas Bassaganya, un xicot de Sant Joan de les Abadesses, va resistir el setge de 337 dies a l'església de Baler i va aconseguir sobreviure

>>> El 1945 s'estrena una pel·lícula protagonitzada entre d'altres per Fernando Rey i Toni Leblanc.

Des del 30 de juny de 1898, un reduït destacament militar espanyol, format per 50 soldats i quatre oficials, que havia quedat aïllat de la línia de comandament, va resistir 337 dies el setge del Katipunan (forces d'alliberament filipines), aliè a la notícia que, en virtut del tractat de pau de París, signat el 10 de desembre de 1898, s'havia acabat la guerra entre Espanya i els Estats Units. Espanya havia

Quan, el 2 de juny de 1899, els 33 militars i dos frares que resistien a l'església de Baler hissaren la bandera blanca en senyal de rendició i lliuraren les armes al cap de les forces atacants, naixia en la historiografia espanyola el mite dels «últims de Filipines».

JOAN BARBARÀ > TEXT I FOTOS ARXIU

capitulat i reconegut Cuba com a república independent sota el protectorat dels Estats Units, i cedit al mateix país les possessions ultramarines de Puerto Rico, Filipines, les illes Marianes i Guam per la quantitat de 20 milions de dòlars.

Entre aquest grapat de valents per a uns, inconscients per a d'altres, que varen resistir a l'església de Baler hi havia Pere Planas Bassaganya, un xicot de Sant Joan de les Abadesses que malgrat haver estat ferit per arma de foc el 15 d'agost de 1898 va aconseguir sobreviure al setge i esquivar les bales i, el que era pitjor, el beri-beri i la disenteria.

Un reduït destacament militar espanyol, format per 50 soldats i quatre oficials, que havia quedat aïllat de la línia de comandament, va resistir 337 dies el setge del Katipunan

Pere Planas, un dels supervivents

Segons explica Josep Víctor Gay en un article publicat el setembre de 1998, en el número 190 de la *Revista de Girona*, Pere Planas, que era solter i manyà de professió, va escriure un himne del setge que va servir per mantenir la moral del grup en els moments més durs. El text és una arenga continuada (*La obediencia, el valor, la hidalguía, / nuestro lema constante ha de ser /...*) que destil·la tots els tòpics d'un patriotisme espanyol d'allò més ranci i tronat (*Siempre en la brecha nos encontramos / dando la vida por la nación. / ¡Viva el monarca que nos gobierna! / ¡Viva la insignia del batallón! / ¡Viva España la hidalga tierra! / Sea primero nuestro pendón*), només comprensible en el context especial de la situació extrema que li va tocar viure.

Pere Planas, que era un soldat de lleva reenganxat, tenia 39 anys quan el 1899 va ser repatriat a la península, amb la resta de companys, en el vapor *Ali-*

>> *Els «últims de Filipines» a l'arribada a Barcelona. Pere Planas és el tercer començant per la dreta dels que estan asseguts a la fila del mig.*

cante, de la companyia Transatlàntica. En arribar a Barcelona l'1 de setembre de 1899, segons podem llegir en *El Noticiero Universal*, els supervivents de Baler es varen trobar amb una càlida rebuda per part dels companys d'armes, que els varen acollir com a herois, fet que contrastava amb la indiferència força generalitzada de la població civil. En l'àmbit oficial, se'ls van reconèixer els mèrits de guerra i varen obtenir l'assignació d'una pensió vitalícia que anava des de les 5.000 pessetes per als oficials de més graduació fins a les 60 pessetes anuals per a la classe de tropa, unes quantitats prou importants per a l'època.

No hi ha cap documentació que aclareixi què va fer Pere Planas després de tornar de Filipines i, de fet, en el mateix Sant Joan ningú no en té record. Segons explica Ferran Miquel, sens dubte el més gran coneixedor del personatge, el que sí que se sap, per un certificat de defunció trobat no fa gaires anys per Joan Ferrer, l'arxiver del monestir, és

que Pere Planas Bassaganya va morir en el seu poble, de mort natural, a les 8 del vespre del 30 de juliol de 1913.

Desmitificació del setge de Baler

La història oficial espanyola sempre ha explicat el setge de Baler com una gesta heroica a partir del relat de la versió militar dels fets per tal de justificar, en part, la pèssima gestió que durant el segle XIX es va fer, des de la metròpoli, de totes les colònies en general i de les possessions asiàtiques en particular, que va culminar amb l'anomenat desastre del 98.

Al bàndol espanyol, durant els onze mesos i escaig que va durar el setge de Baler, només quatre soldats varen ser víctimes del foc enemic

La interpretació filipina dels fets, que només difereix en el relat del desenllaç final, també ha tingut molt d'interès, des de bon començament, a magnificar la lluita dels resistents per tal de desviar l'atenció i no parlar de la desorganització i la incapacitat manifesta de les seves forces, infinitament superiors en nombre, que amb gairebé un any de setge no varen saber conquerir una plaça defensada només per un grapat d'homes armats amb fusells màuser.

La gesta heroica dels resistents de Baler, tan lloada pels dos contendents a la guerra de Filipines, queda en entredit tot just fent un cop d'ull al balanç definitiu de baixes dels dos bàndols. Després de 337 dies de lluita, les tropes del Katipunan, equipades amb peces d'artilleria i armament lleuger però formades per caps experts i camperols arreplegats pels voltants, molt coratjosos, però amb escassa preparació militar, varen perdre més de 700 homes.

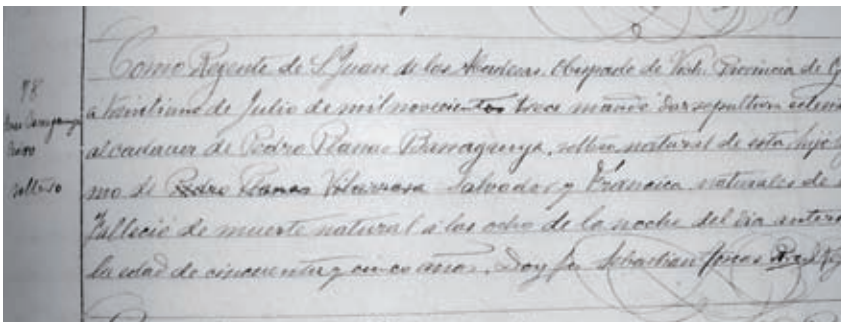
>> *Església de Sant Lluís de Tolosa de Baler, on el destacament militar espanyol havia quedat aïllat de la línia de comandament i va resistir 337 dies el setge del Katipunan.*

LOS SUPERVIVIENTES DE BALER (en esta foto falta el Teniente Vigil):

1 Saturnino Martin Cerezo	2 Gregorio Catalan Valero
3 Vicente Predrouzo Fernandez	4 Loreto Gallego Garcia
5 Ramon Buades Tormo	6 Miguel Mendez Exposito
7 Jose Jimenez Berro	8 Felipe Castillo Castillo
9 Jose Pineda Tura	10 Jose Martinez Souto
11 Eufemio Sanchez Martinez	12 Ramon Ripolles Cardona
13 Timoteo Lopez Larios	14 Pedro Planas Basagañas
15 Francisco Real Yuste	16 Luis Cervantes Dato
17 Juan Chamizo Lucas	18 Manual Menor Ortega
19 Marcelo Adrian Obregon	20 Marcos Mateo Conesa
21 Antonio Bauza Fullana	22 Jose Hernandez Arocha
23 Eustaquio Gopar Hernande	24 Santos Gonzalez Roncal
25 Miguel Perez Leal	26 Jose Olivares Conejero
27 Emilio Fabregat Fabregat	28 Jesus Garcia Quijano
29 Bernardino Sanchez Cainzos	30 Domingo Castro Camarena
31 Pedro Vila Gargante	32 Ramon Mir Brils

>> *Llistat dels supervivents de Baler. El numero 14 és Pere Planas Bassaganya.*

>> *Fragment de l'acta de defunció de Pere Planas (Arxiu parroquial de Sant Joan de les Abadesses).*

El bàndol espanyol, després dels onze mesos i escaig que va durar el setge, va presentar el següent comunicat de baixes: tres soldats varen morir per disenteria, onze per beri-beri, dos per afusellament tot just uns minuts abans de lliurar-se als assaltants, cinc varen desertar i només quatre varen ser víctimes del foc enemic.

La colònia

La presència espanyola a les Filipines, s'inicia el 1521 quan el navegant portuguès Fernão de Magalhães arriba a l'arxipèlag i reclama les illes per a la corona hispànica, però no és fins al 1565 que Miguel López de Legazpi en comença la conquesta militar.

S'hi estableix un règim colonial particular. La propietat de la terra correspon al rei, que la reparteix entre els colons, provinents de la metròpoli, i els ordes religiosos mendicants (agustins, dominics i franciscans) i la Companyia de Jesús, que inicien l'evangelització i es converteixen de facto en els principals propietaris de les Índies Orientals. Aquest sistema administratiu característic de les Filipines consagra a la pràctica una dualitat de poder entre l'autoritat política i militar, d'una banda, i els ordes religiosos de l'altra, que consoliden la seva enorme influència en els territoris d'ultramar.

Quan fa més de 110 anys que Espanya va abandonar l'arxipèlag a la seva sort, la repercussió de la colonització duta a terme en el camp polític i religiós és molt clarificadora. A data d'avui, amb una població que voreja els cent milions d'habitants, un 3 % afirmen conèixer el castellà i un 85 % es declaren catòlics.

En el terreny econòmic, no és cap secret que la majoria d'emprenedors i aventurers gironins i catalans que anaren al nou món feren una aposta clara per Cuba i Puerto Rico abans que per Filipines. No obstant això, a les Índies Orientals, sobretot en la segona part del segle XIX, hi trobem molts eclesiàstics i militars nascuts a les nostres comarques que feren aportacions importantíssimes que contribuïren, moltes vegades d'una forma decisiva, a l'evolució i al desenvolupament d'aquelles terres.

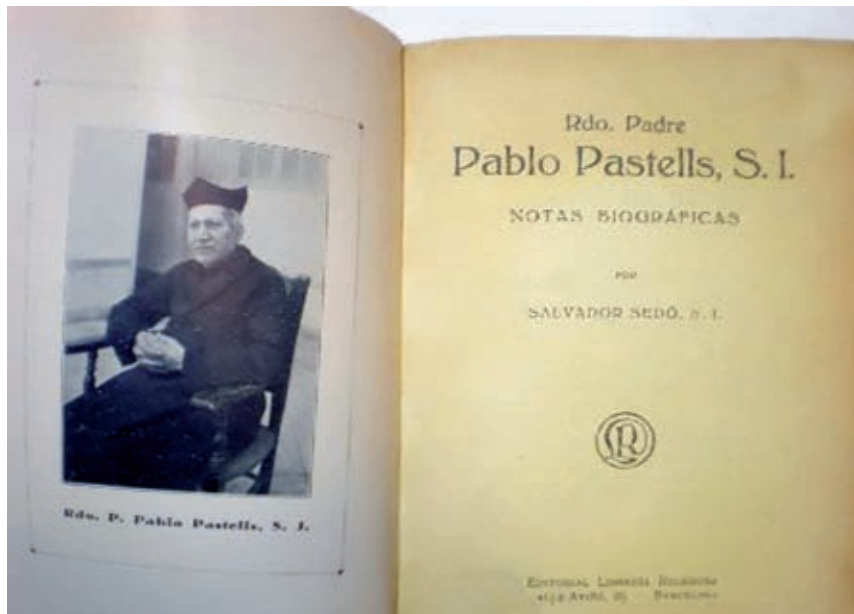
Religiosos destacats

Si bé des d'un bon començament, a final del segle XVI, els grans ordes religiosos, particularment franciscans, agustins, dominics i la Companyia de Jesús s'aboquen a l'evangelització de les Filipines, no és fins la segona part del segle XIX que trobem eclesiàstics de les nostres comarques jugant-hi un paper decisiu, per bé que hi ha algunes excepcions notables, com el cas de Josep Seguí (Camprodon, 1774 - Manila, 1845). Aquest missioner proclamà la paraula de Déu a Filipines i a la Xina. Al llarg de la seva intensa vida pastoral, fou procurador general dels agustinians durant dotze anys a l'arxipèlag i arquebisbe de Manila des de 1830 fins a la seva mort, el 1845.

D'altres religiosos rellevants nascuts a les nostres comarques foren l'agustinia pare Ignasi Clapera, nascut a Olot el 1710 i mort a Tigbauan el 1765. Fou prior del convent de Cebú, parlava la llengua bisaia i propagà la devoció del Santo Niño, la més antiga de tot l'arxipèlag. Francesc Miquel Colí (Ripoll, 1592 - San Pedro de Makati, 1660) va ser un jesuïta i historiador destacat. Exercí el magisteri en retòrica, filosofia i teologia en diferents centres de l'orde. Fou conseller del governador general i va participar en expedicions a les illes de Formosa i Joló. Eminent botànic, escrigué diversos llibres de referència, com *Labor Evangélica*, *India Sacra* i *Historia Universal de la Provincia de Filipinas de la Compañía de Jesús*.

Joan Garrabou, advocat i escriptor barceloní ja traspasat, és segurament el més gran coneixedor del llegat català a les Filipines. Autor de diversos estudis molt ben documentats, parla en el seu llibre *Presència Catalana a les Filipines* de cinc religiosos gironins que destacaren durant la darrera part del segle XIX. Pere Ricart, un dominic nascut a Vilanant el 1836 que arribà a les illes el 1861, fou prior del convent de Santo Domingo a Manila i provincial de l'orde a Filipines.

Els jesuïtes olotins Miquel Saderra i Mata i Miquel Saderra i Masó foren en diverses etapes directors de l'Ateneu de Manila, l'escola d'elit de la Companyia de Jesús a Filipines (posteriorment al seu magisteri han passat

>> *El 1933 Salvador Sedó publicà a Barcelona una biografia del pare Pastells.*

per les seves aules almenys tres futurs presidents del país) i de l'observatori meteorològic de Manila.

Pius Pi i Vidal (Figueres, 1843 - Barcelona, 1922), un altre jesuïta influent, fou superior primer a Zamboanga i, més tard, de tot Filipines. Després de la desfeta espanyola el 1898, encara continuà alguns anys més al país. Escrigué l'obra *El Archipiélago Filipino i Colección de datos geográficos*, editada a Washington el 1900.

Josep Clos i Pagès, membre destacat de la Companyia de Jesús, nascut a Peralada el 1859, es distingí per la seva ingent labor docent i per ser un dels principals impulsors de l'estudi científic de les llengües indígenes. En el seu vessant pastoral, el 1920, ja en l'època del mandat nord-americà, fou consagrat bisbe de Zamboanga.

Quan, el 1892, José Rizal va ser confinat a Dapitan (illa de Mindanao), el pare Pastells li va escriure una carta per tal d'intentar reconduir-lo a l'ortodòxia catòlica

Pau Pastells i Vila, un cas a part

Pau Pastells i Vila fou un jesuïta i historiador que tenia molt clar el seu doble vessant d'home de Déu i colonitzador. Nasqué a Figueres el 1848 i es formà en el Seminari Diocesà de Barcelona. El 1861 entra a la Companyia de Jesús. Turbulències polítiques l'obliguen a prosseguir els seus estudis a França fins que torna a Catalunya i s'ordena a Banyoles el 1871. Quatre anys més tard, fou destinat a la missió de Filipines, on arribà el 5 de setembre de 1875 per donar classes a l'Ateneu Municipal de Manila. Estant a l'Ateneu, va exercir de preceptor i, probablement, també de confessor del jove alumne José Rizal, que anys més tard seria reconegut com a principal heroi de la independència.

Al marge de la seva labor docent, el pare Pastells, home d'una vasta cultura, consciència i entrega, dugué a terme també una intensa tasca missionera i colonitzadora fundant unes 15 ciutats, a les quals posa noms com Manresa, Barcelona, Montserrat, Tarragona... El 1888 fou nomenat superior dels Jesuïtes de Filipines.

Quan, el 1892, José Rizal va ser confinat a Dapitan (illa de Mindanao) per motius polítics i religiosos, el pare Pastells li va escriure una carta per tal d'intentar reconduir-lo a l'ortodòxia catòlica que, segons ell, havia abandonat en favor del protestantisme. Amb aquesta

carta es va iniciar, entre tots dos personatges, una famosa relació epistolar, filosòfica i teològica, sobre diferents aspectes de la fe. Cadascun d'ells es va mantenir en les seua pròpia posició fins que la correspondència es va interrompre bruscament a la cinquena carta.

El 1893 el pare Pastells retornà a la península per motius de salut, i es va dedicar a escriure intensament tot tipus de llibres per als jesuïtes, com *Misión de la Compañía de Jesús de Filipinas en el siglo XIX* (3 vols.), *Labor evangélica de los obreros de la Compañía de Jesús en las Islas Filipinas*, *Historia del padre Francisco Colí...* La Companyia General de Tabacs a Filipines, amb seu a la Rambla de Barcelona, li encarregà que recollís tota la documentació històrica referida a l'arxipèlag, treball que aplegà en una sèrie de nou volums intitolats *Catálogo de los documentos relativos a las Islas Filipinas*.

Pau Pastells visqué durant anys a Sevilla, on va regirar de dalt a baix l'Arxiu General d'Índies. Arribà a tenir 12 copistes treballant per a ell. Sense haver estat mai a Amèrica, es convertí en un gran especialista sobre les missions jesuïtes a la província de Paraguai (que comprenia els actuals territoris d'Argentina, Uruguai, Perú, Bolívia i Brasil) i encara avui és un autor de referència en aquest tema. A Sant Cugat del Vallès, en l'anomenada col·lecció Pastells, es pot trobar la major part de la seva obra de temàtica filipina. El seu vessant americanista es conserva a la casa d'escriptors jesuïtes d'Espanya a Madrid, en una altra col·lecció Pastells, que consta de 164 volums de còpies i 154 quaderns més petits d'extractes d'altres documents. Amb la nova dissolució de la Companyia de Jesús, decretada per la II República el 23 de gener de 1932, el pare Pastells s'hagué de retirar a Tortosa, on morí aquell mateix any.

Gent d'armes

Al llarg del temps, les nostres comarques han donat grans noms a la societat que han fet contribucions importants, en les més diverses disciplines, però si hi ha un àmbit en el qual tradicionalment els gironins mai no hem destacat gaire és el camp militar.

>> Ramon Botet (Palamós, 1828 - Barcelona, 1898).

En el darrer període de domini espanyol de les illes Filipines trobem, però, tres noms de militars que, amb origen a les nostres comarques, foren gent d'armes que feren importants aportacions al territori i que contribuïren, amb les seves accions, d'una forma destacada, a l'evolució positiva de la colònia i —el que és més important— influïren i ajudaren decisivament a millorar el benestar general de la població. Es tracta de Ramon Botet i Jonallà, Joaquim Barraquer de Puig i Narcís Claveria i Zaldúa.

Ramon Botet fou un militar nascut a Palamós el 1828. El 1875, quan ocupava el càrrec d'apotecari major de l'exèrcit a les Filipines, va fundar l'Escola de Farmàcia de la Universitat de Manila.

Joaquim Barraquer de Puig, nascut a Girona el 1845, fou un general de divisió adscrit a l'arma d'enginyers que serví a les illes Filipines entre 1885 i 1891. En aquest curt període, dirigí

En el darrer període de domini espanyol de les illes Filipines trobem noms de militars nascuts a les nostres comarques: Ramon Botet i Jonallà, Joaquim Barraquer de Puig i Narcís Claveria i Zaldúa

grans obres hidràuliques que tingueren una enorme repercussió en el territori, com ara la desviació de la llera del cabalós riu San Isidro, a l'illa de Luzon. Sota el seu mandat, es construïren nombrosos edificis públics: presons, escoles, tribunals, casernes militars... La seva obra cabdal fou, però, la millora de les vies de comunicació, vitals per tal que la metròpoli pogués controlar la colònia de forma més eficaç. En aquest ordre de coses, amplià i modernitzà la xarxa de carreteres i construí els 127 quilòmetres inicials de la primera línia de ferrocarril del país, que unia les ciutats de Manila i Dagupan.

Narcís Claveria i Zaldúa, fill d'Antoni Claveria i Portu, coronel d'artilleria mort durant la Guerra del Francès, va néixer a Girona el 2 de maig de 1795 i fou, sens dubte, el militar nascut a les nostres comarques que arribà més amunt en la línia de comandament i el que assolí un nivell més alt en l'àmbit de la presa de decisions en la gestió de les illes Filipines a l'època colonial.

Narcís Claveria, home treballador, honrat i d'una gran cultura, com el va definir José Montero i Vidal, arribà a Manila el 13 de juliol de 1844 per exercir el càrrec de capità general, president de l'Audiència i governador general de Filipines. Durant el període que va exercir aquestes responsabilitats, va haver de fer front a diversos reptes que va superar actuant amb fermesa i habilitat. Com a militar, va sotmetre amb mà de ferro els rebels musulmans que exercien la pirateria i dificultaven el comerç. Mantingué a ratlla, recorrent a l'ús de la força quan va caldre, francesos i britànics que disputaven a la corona espanyola part del territori i influència a la zona. Modernitzà l'exèrcit i aconseguí que el govern de Madrid dotés la colònia de vaixells de vapor que milloraren les comunicacions entre illes i afavoriren la ràpida repressió dels insurgents.

En el seu vessant civil, com a governador, impulsà la premsa local, creà la Junta de Comerç, organitzà un sistema incipient de Seguretat Social i el 1849 obligà per decret tots els nadius a adoptar dos cognoms castellans a triar d'una llista on n'hi havia més de 60.000. Amb aquesta mesura, independentment dels esdeveniments que poguessin succeir

>> **Narcís Claveria,**
governador i capità general
de Filipines (1844-1849).

en el futur, garantí per sempre que quedés el record de la presència espanyola a Filipines i, a curt termini, pogué fer un cens fiable que li permeté tenir molt més controlada la població. Una altra mesura que, amb els anys, li donà molta notorietat, fou el fet que, d'acord amb l'arquebisbe de Manila, el camprodonenc Josep Seguí, adaptà el calendari occidental a la realitat geogràfica de l'arxipèlag, per corregir el còmput erroni que havien fet Magalhães i Elcano quan arribaren per primer cop a les illes. Amb aquesta mesura, (suprimir un dia del calendari per tal d'ajustar horaris amb Occident), presa l'1 de gener de 1845, s'avançà 39 anys a les conclusions de la conferència internacional que es va celebrar a Washington el 1884 i que va determinar el meridià de Greenwich com a referència horària mundial.

S'ha dit de Narcís Claveria que fou un dels millors governants que tingué Filipines durant el segle XIX. Aquest prestigi féu que tres poblacions de les províncies de Cagayan, Masbate i Misamis Oriental adoptessin el nom de Claveria per a tres municipis de la seva demarcació. D'altra banda, per motius semblants, la població de Barug, a la província de Tarlac a l'illa de Luzon, canvià la seva denominació per Geronna per tal d'honorar la ciutat d'origen del governador.

Per motius de salut —patia una malaltia hepàtica, considerada rebel pels metges—, Narcís Claveria fou rellevat dels seus càrrecs el 25 de desembre de 1849 i retornà a la península. Com a reconeixement a la feina feta, la corona el recompensà atorgant-li el títol de comte de Manila.

José Rizal i la ciutat de Girona

José Protasio Mercado y Alonso Realonda, més conegut com José Rizal, fou un intel·lectual filipí moderat. Oftalmòleg de professió, era també poeta i un notable escriptor en llengua castellana que els espanyols menystingueren i convertiren en heroi nacional en executar-lo el 30 de desembre de 1896 després de jutjar-lo en un consell de guerra on fou acusat, injustament, dels delictes de rebel·lió, sedició i conspiració contra la corona.

Al llarg dels seu curts però intensos 36 anys de vida, José Rizal tingué molt de contacte amb catalans, ja des de l'època de l'adolescència, quan estudiava a l'Ateneu Municipal de Manila, on conegué l'eminent meteoròleg pare Faure i tingué de professors el figuerenc Pau Pastells i Josep Vilaclara, que li ensenyà filosofia i ciències, fins al mateix moment de l'execució, en què l'assistiren els jesuïtes pares Saderra, Rossell, Balaguer, Vilaclara i Estanislau March. Quan fou desterrat a Dapitan pel capità general Eulogi Despujol, per tal de protegir-lo dels extremistes espanyols que el volien ajusticiar, també l'acompanyaren a l'exili dos jesuïtes catalans, el seu inseparable Josep Vilaclara i el pare Obach, que intentaren sense èxit retornar-lo a la fe catòlica i fer-li oblidar els anhels de llibertat que tenia per al seu país.

José Rizal, que parlava 10 idiomes, era un home d'una sòlida formació intel·lectual que estudià a la univer-

En la seva primera visita a la península, José Rizal fa una anotació el 16 de juny de 1882 en el seu diari de viatge en la qual diu que l'impressionen Figueres i Girona, que recorda com a ciutat dels setges

>> **José Protasio Mercado y Alonso Realonda,**
més conegut com José Rizal
(Calambá, 1861 - Manila, 1896).

sitat de Sant Tomàs de Manila, es llicencià en medicina a Madrid i amplià estudis a París i Heidelberg. En la seva primera visita a la península fa una anotació, el 16 de juny de 1882, en el seu diari de viatge, en la qual diu que l'impressionen Figueres (ciutat natal del pare Pastells) i Girona, que recorda com la ciutat dels setges.

Rizal, que residí durant un curt període a Barcelona, s'interessà pel país i aprengué el català, que ja coneixia de Manila, encara que no arribà mai a dominar-lo del tot. En l'època que residí a Madrid, féu amistat amb Francesc Pi i Margall, que, anys més tard, fou l'únic polític que en reclamà l'indult a Cánovas del Castillo quan fou condemnat a mort.

El capità general Camilo García Polavieja i del Castillo, que fou el responsable directe de l'execució de José Rizal, fou rebut amb hostilitat a Girona en una estada que efectuà l'any 1899. Els grups contraris a la visita acusaren el militar de la pèrdua de Filipines i distribuïren entre la població imatges de José Rizal i octavetes amb el text de «*Mi último adiós*», el darrer poema escrit pel patriota filipí tot just unes hores abans que fos afusellat.

Joan Barbarà és
estudiós de la cultura.